

Leprozorij osvobaja

Blaž Gselman

Ognjen Spahić:
Hansenovi otroci,
 Prevod: Dean Rajčić,
 Spremnna beseda:
 Dijana Matković,
 Študentska založba,
 zbirka Beletrina 2011,
 164 str.

Sedem let po izidu izvirnika (Hansenova djeca), smo dobili romaneskni prvenec Ognjena Spahića (1977), pripadnika mlade črnogorske literature, tudi v slovenščini. A zanimivo je, da prevod še zdaleč ne zamuja toliko kot izvirnik. Delo, modernistična mojstrovina, se je lahko črnogorskemu avtorju zapisalo šele zdaj, ko so mladi črnogorski literati uspeli preseči identifikacijo z literarnim očetom, Petrom Petrovićem Njegošem. Nacionalni kult, ki ga je Njegoš zgradil, je bil za mnoge generacije pisateljev premočan, da bi, kot ugotavlja piska spremne besede Dijana Matković, postali kaj več kot njegovi epigoni. A ne za Nikolaidisa (v slovenščini imamo njegov roman *Mimesis*), Spahića in druge mladce, ki so z velikim romantičnim pesnikom dokončno obračunali. In Spahić si je v tem boju za svoje – očitno močno – metodološko orožje izbral ignoranco. Na tem mestu se razkrije že tudi zgoraj omenjena zamuda. Modernizem, kateremu roman pripada, je bolj značilen za prvo polovico 20. stoletja v svetovni književnosti. A čas zanj je prišel v Črni gori šele zdaj, ko je fascinacija z nacionalno ideologijo popustila.

Zgodbo romana nam pripoveduje gobavec, ki je kot bolnik nastanjen v zadnjem evropskem sanatoriju za ljudi okužene s hansenovim bacilom (»Zadnji leprozorij v Evropi je na jugovzhodu Romunije...«). Njegovega pravega imena nikoli ne izvemo, le to, da je v ponarejenem potnem listu, ki ga dobi za rojstni dan, in s katerim naj bi pobegnil na »Zahod«, zapisano Andrei Stanescu. Podari mu ga sostanovalec, Američan Robert W. Duncan, s katerim nameravata zbežati.

Zato, da bi lahko zadihala na svobodi, so enako kot potni list, pomembne tudi prazne konzerve ananasa. Pa seveda zemljevid Evrope, čeprav na koncu koščke z Lizbono, Moskvo in drugimi kraji po sobi premetava mrzel zimski veter. Za prav vsako podrobnost, tudi za zemljevid raztrgan na tisoč koščkov, pri načrtovanem begu skrbi Duncan. Ko je bil še zdrav, je med hladno vojno bival v Vzhodni Nemčiji, zaposlen v obveščevalni službi. Nekega dne so ga ujeli Rusi, ga zaprli in v zatohli samici se je nalezal bacila. Verjetno tudi zato lahko upa na beg. Navezal je stik s članom Securitateja, Romunom Martinom, ki je skrbel za prevoz bolnikov iz bolnice v leprozorij.

Zanimivo je, koliko vedo bolniki povedati o zgodovini svoje bolezni. Vsak pozna kakšno zgodbo, najbrž legendo v kateri sodelujejo gobavci. Prav gobavost nas vrne k sami literarnosti literature – pripovedi.

Ta teče počasi, nekako tako kot se razvija in napreduje bolezen, ki muči pripovedovalca. Nenehni tok pripovedovalčevih »cogitationes« nas seznanja z dnevnim dogajanjem znotraj zidov leprozorija, z obredom pokopa, ko kakšen bolnik umre, potem pa se zavest vrne v svojo preteklost, ali še večkrat, obnovi katero od zgodb kolegov Duncana ali pa starega Madžara Zoltána. Sedmo poglavje se začne s stavkom, ki bi ga lahko imenovali kar avtorjeva samorefleksija: »Dogodkov, ki so sledili, se spominjam kot kup nespretno montiranih kadrov nizkoprodukcijskega filma.« Ta »low budget« film je seveda naša zavest, kar je v resnici izredno spretno uspelo upodobiti Spahiću. Tudi jezik je izbran – Spahića ne omenjajo po nemarnem kot enega najboljših stilistov s področja nekdane skupne države –, vsak zapisan stavek pa nosi težo, ki nam brani, da bi ga kar takoj pozabili. Notranji ritem zgodbe sledi vsebini, postopno narašča vse do trpkega spoznanja, ki pride na koncu.

Medtem, ko so gobavci zaprti za zidovi leprozorija, se zunaj dogajajo opazne družbene spremembe. Nicolaeju Causescu so škodili zadnji dnevi na prestolu, kmalu bodo slike z njegovim portretom pobrane s sten v javnih prostorih, njegove podobe naslikane na fasadah tovarn pa prebarvane. Ta kontrast med gobavci in zunanjim svetom, lahko vzbudi marsikatero asoci-

acijo. Zdi se, da vsaka družba potrebuje svoje »gobavce«, nek sloj ljudi, ki so iz nje izločeni, jim ni pripuščeno prestopiti njenega praga. Največkrat so predstavniki tega sloja marginalizirane skupine ljudi, najsi bodo to priseljenci, narkomani, ljudje drugih ras in veroizpovedi ali pa kakšni drugi, katere si družba izbere za talce in preko njih opozarja okolico, kaj je še sprejemljivo in kaj ne več (vzpostavi se normativ), za vključitev vanjo. Zanimiv je trenutek v zgodbi, ko stari Zoltán opazuje demonstrante na ulici. Sedaj so tudi oni takšni izobčenci, saj se zavzemajo za radikalno predruženje nekaterih norm, ki veljajo. A ko se jim želi Zoltán pridružiti, začnejo ti ljudje metati vanj kamenje, nekako kot bi hoteli reči, da gobavec ni dovolj dober za revolucijo, kot da bi jim jo lahko on ukradel, rečeno še drugače, kot da je bilo zaupanje v sočloveka največja napaka zgodovine. In to načelo do neke mere zastopa Robert W. Duncan, izrazit individualist (ko je bil še zdrav, je bila tudi njegova služba takšna), katerega počelo pa je vendarle bolj temeljna človekova določitev, kot je zaupanje. Njega družbena (zgodovinska) akcija ne zanima. Čeprav je dal pobudo za beg, skozi pripoved vse bolj niha med da in ne, preveč ga dvomi o smiselnosti takšnega dejanja: »Prosil sem ga, da natančneje pojasni, o čem je dvomil, on pa je začel govoriti o nesmiselnosti kakršnihkoli akcij, ki bi zgrešeno življenje naredile malo manj takšno.« Duncanu je očitno jasno, nezavedno ali pa tudi ne, da vsako človekovo akcijo prekine smrt. Kot takšen, bit-za-smrt, niti nima smisla, da karkoli začneja.

To se tudi potrdi, ko Robert kljub dolgemu in uspešnemu begu, na Dunaju naredi samomor. Pripovedovalec – ki je kot Zoltán, Američanov antipod, glasnik akcije – to spozna, saj je njegovo delovanje sedaj paralizirano, njegovo življenje pa zvoden – tako rekoč dobesedno, saj pristane na nekem Jadranskem otoku. Akcija torej ne prinese ničesar, oziroma prinese zgolj – nič. To se nenazadnje potrdi tudi glavnemu junaku samemu, ko v eni svojih (mikro) akcij ubije kolega iz leprozorija.

S tako razumeto vsebino, se Spahičeva pripoved postavlja kot naslednja v dolgo kolono evropskega (novoveškega) romana, v katerem glavni junaki drug za drugim propadejo ravno kot nosilci družbenih akcij. Šele modernizem pa razkrije eksplicite, da se za iluzornimi akcijami skriva zgolj nič.

Roman Ognjena Spahića je potrebno nujno prebrati, saj ne gre za moraliziranje (že zgolj podatek, da so osrednji liki romana gobavci se zdi tako rekoč irelevantno), niti za kakršnokoli merjenje družbeno-politične klime v avtorjevi domovini, marveč je avtor prodril mnogo globlje – v samo jedro človeka kot tubiti (kot bi rekel Heidegger) in nas soočil s temeljnimi bivanjskimi vprašanji. Dijana Matković je, v že zgoraj omenjenem zapisu, delo uvrstila v novi eksistencializem, saj da sledi zgledu Camusovega romana Gnus. Tudi, če paralelam med obema knjigama ne gre oporekati, si dovolimo manjšo intervencijo ob tej misli (pa še to samo zato, da ljudje ne bi nevedni hodili po svetu): pod Gnus se je podpisal Jean Paul Sartre.■